

Никола Радојчић
ст[удент] фил[ологије]

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 09. 2019.
Прихваћен: 11. 10. 2019.

СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ КАО КЊИЖЕВНИК

У овом раду сагледано је Стефаново *Житије Светог Симеона* на основу самих извора и увида у претходну литературу. Оцене и погледи књижевних историчара и критичара који су се бавили Стефановим делом претресени су критички и често са оповргавањем њихових ставова. Изнети су судови о књижевним вредностима Стефановог *Житија Светог Симеона* уз осврт на раније стваралаштво из старословенског периода. Детаљном анализом упоређено је Стефаново и Савино житије. Притом је дата литерарна предност Савином делу над Стефановим. Закључено је да Стефаново *Житије* има већу историјску него књижевну вредност.

Кључне речи: Стефан Првовенчани, житије, критика, анализа.

Недић¹ је поодавно изрекао крилату реч, да је у садашњој српској књижевности критика постала јавна ствар. Он се не радује томе, њему је то знак опадања – да и лирски песници критике пишу. Истина је, да се сада много ради на критици као и то да су и радници – као свагде где их има врло много – различита квалитета – али зашто јадиковати? Ми не видимо у томе ништа друго него реакцију на онај период, што беше пре овог скептичког – на доба омладинског заноса и патриотизма, који још траје до у наше дане. Критикујући Недића, Врховац² мисли да је то

¹ Бранково коло 1900.

² Бранково коло 1901.

критиковање односно хиперкритиковање утицај Запада – свака личност хоће да пружи „шију” и да каже своје мишљење. Запад има удела у томе, али то није узрок. Узрок лежи у самој ствари, пошто је обично – можда не би било претерано када бисмо казали да је закон – да после заноса и великог наглог напретка долази реакција. Није се преварио Лаза Костић, када је казао да смо сада на „низбрдици”. Недићу – који је обожавао и имитирао Шопенхауера – та се „низбрдица” учинила стрмија него што је збиља. Он је хтео да критику српску изведе на прави пут – у томе послу није био сретан, али он га је прославио. Сасвим одлучно устао је против уобичајене методе у књижевној критици. Можда би могли рећи против биографске методе у књиж[евној] критици. Он не признаје еволуцију у књижевности, нити признаје књижевне средине, не занима га писац као човек. „Мени је овде за тим стало да утврдим да Критика треба једино да проучава књижевно дело, само за се, као такво а независно од свега што је ван њега”, ст. 1554³. Настрано, шопенхауеровски. Расправа је пуна парадокса. Он тражи од књижевника „безусловну искреност”⁴. Шта ће му бити мерило за књижевникову искреност кад га не занима живот његов? Његов поступак ипак се може разумети. Критике су биле више на приповетке – обично рђаве – него на оно што би требале бити. Критичари су износили у јавност ситнице које ништа нису тражиле. Ствар дакле која се не може доста накудити. Недић је био самовољан, силовит, хтео је зло у корену лечити и пошто су неки књижевни критичари живот књижевников на зло употребљавали, он није хтео живота у књижевној критици уопште. Расправа је рђава – премда се због занимљивог стила то не да одмах опазити – настрана али ипак добра лекција рђавим критичарима.

Потребно је књижевном критичару знати живот пишчев и прилике у којима је писао, али он мора знати живот згодно прим[ењу]јући јер он за крит[ику] нема важности као такав, него као коментар делима.

Ово неколико речи проговорили смо због тога што смо ради, у главним потезима, утврдити одношај између писца и његових дела у старој срп[ској] књижевности. Да ли нам је у нашој старој књиж[евности] мање или више од користи, него у модерној, знати живот пишчев? У модерној књижевности, где су традиције релативно слабе, где оне ускоравају а и доводе у застој књиж[евни] рад, где су везе које вежу чланове појединих „школа” врло лабаве – одношај између писца и дела, било оно научно, било белетристично, јесте врло узак. Искреност и *courage d' opinion* су прво што ми данас од књижевника тражимо. У старој нашој књижевнос-

³ Бранково коло 1900.

⁴ Бранково коло 1900, ст. 1636.

ти није могло бити говора о томе. Књижевност мала, млада нашла се у сусетству старијих и већих књижевности. Она се није могла самостално развијати прво за то што је ступила у службу хришћанској мисли, која није долазила из народа него споља, друго за то што је тек морала створити књиж[евни] језик. О стварању српскослов[енске] редакције највише је познато оно што су писали Јагић⁵ и Новаковић⁶. Ствар није једноставна, као што би се то могло мислити и није се могла онако нагло извршити као што то узима Новаковић. Он нама вели: „Ја држим да је чиста српско-слов[енска] редакција могла већ бити готова у првој половини XI века, а да се потпуно разрадила до краја XI века”, ст. 152. Новаковић упозорава једном и на писмо Кулина бана, ми мислимо да је то погрешка. У старијим листинама – особито из западних крајева – језик је више народни него књижевни. Ми смо уверени да српско-слов[енска] редакција није била тако рано готова – питање је да ли је она у опће икада сасвим конзеквентно спроведена – и да постоји разлика, што се језика тиче, између дела св. Саве и Доментијана или Теодосија и Архијепскопа Данина. Разлика није у томе, што би се могло мислити, да старија дела показују више трагова ст[аро]-слов[енског] а млађа нар[одног] српског него обратно. Мртав књиж[евни] језик окамењује се, не развија се. Са стар[о]слов[енским] језиком примали су Срби и остале књиж[евне] изразе и са овима и мисли. Као почетници на овоме пољу дивили су се и угледали се за оно што им је давала стара слов[енска] књижевност. Свога индивидуалног ипак су унели у срп[ску] књижевност, и то како који, сличност према традицији била је слаба, и при критиковању дела морамо обратити исто тако велику пажњу на традицију, као и намерност – ако не још већу. Помоћ традиције је силна али није једина. Печат свој ударила је она на сва дела у ст[арој] срп[ској] књиж[евности] тако да сва изгледају једнолична, или треба дићи ту копрену традиције па ћемо видети личност, карактер са његовим особинама. Дела са оним што нам је иначе из живота кога књижевника познато допуњују једно друго и помажу нам да створимо себи верну слику и човека и писца.

*

⁵ *Codex Marianus* (Примечания)

⁶ Почеци и.т.д.

...правдою же и истинною свѣтло оукрашень, любовию же (истинною) ништѣхъ
боголюбъць и зѣло нзештънь, бѣше⁷ же и много писанїемъ притатель, и смѣль
доконѣ разумѣнь и хоудогъ сказатель...

Теодосије, ст. 122.

Живот и политички рад Стефана Првовенчаног обрађивани су много пута и најразличитије оцењивани – исту судбину имао је и његов књижевни рад. Судови се разилазе само колико је могуће и долазе од једнотране употребе извора и од рђавих комбинација. Тако стари суд као што је Теодосијев – кога смо мало час навели – ипак изгледа одвише ласкав – старост вести не мора бити мера за њену истинитост. Höfler⁸ је изрекао страшан суд над Стефаном – по Никити Хониату – тако да би се човек морао Стефана грозити кад би то била истина. Колико је Höfler-ов суд о Стефану неповољан толико је Ковачевићев⁹ ласкав. Из целог реда карактеристика ми смо истргли само ове две, од којих прва прави од Стефана незналицу, неспособна човека и моралну наказу а друга га зове једним „од најактивнијим наших владалаца”, да покажемо куд води једностраност. Суд о Стефану је врло тешко створити, што страни извори пишу о њему сасвим друкчије него српски. Ми мислимо да вести о карактеру Стефановом морамо успоредити са познатим нам његовим политичким делима и са његовим књ[ижевним] радом па одатле створити суд, макар приближно истинит. О Стефану знамо ми врло мало. Не знамо ни је ли био најстарији син Немањин – свакако да није – зашто га је онда Немања метуо пред Вукана? До Ковачевића нам нису биле познате његове жене и деца. О крунисању његовом – или о крунисањима – до данас не знамо ништа сигурно и т.д. За овај наш рад то има само споредну вредност. Нама је најважније докучити карактер Стефанов. Овде ћемо рећи само оно на што нас упућују вести о њему и познат нам пол[итички] рад а при разматрању дела упозорићемо на згодном месту на што ће нас оно упутити. Стефан је несретан да се налази између Немање и св, Саве па се зато и губи пошто му важност није тако велика као ове обојице. Он је био човек даровит, који се пробијао кроз живот онако како је најбоље знао и умео, – од недопуштених сретстава није зазирао. Образовање је имао за оно ратничко доба збиља необично и Höfler је учинио велику неправду овом владару начинивши га незналицом, који није знао шта значи Цариград а шта Рим. Војнички дар није имао изванредан; за дипломатске мисије је

⁷ Стефан.

⁸ *Sitzungsberichte*, Wien. Ak. B. 99, S. 124.

⁹ Глас, LX, 12.

употребљавао Саву и ми не можемо знати да ли су се те мисије догађале можда по Савиној иницијативи. Стефан је био несретан човек, сломљен, несретан као брат, несретан као муж и отац – томе је још дошла дуга болест да сасвим сатре овог јадника који је утехе болу своме тражио [у] Богу и побожним делима. Плод његовог књ[ижевног] рада и његове побожности стоје и данас пред нама. Живот св. Симеуна и Жича седмоврата очуваће му увек успомену код кижевника и уметника. Осим живота св. Симеуна приписују се Стефану и питања Димитрију архијепископу бугарском – ова питања ми не признајемо као књиж[евни] рад Стефанов као што ни Шафарик¹⁰ ни Кукуљевић¹¹ нису признали. Остаје нам дакле само Житије и Житије св. Симеона и блаженог и прѣподобнаго отца нашего сѣмѣона, прѣжде бывшаго наставника и оучителя, господина же и самодръжца отъѣхъствна си всѣ сръбскыѣ земли и поморьскыѣ.¹²

Већ смо напред споменули да су судови о овоме делу Стефанову врло различити премда се већином ослањају на Јагићево или на Вуловићево мишљење. Јагић је дело одвише хвалио „Diese Lebensbeschreibung ist nicht nur das älteste, sondern auch ein durch Fülle des gebotenen Inhaltes und verhältnissmässig klare Darstellung ausgezeichnetes Denkmal, es ist das schätzbarste, was die altserb. geschichtliche Literaturthätigkeit zu Stande gebracht hat.”¹³ Са овом оценом Вуловић није био задовољан – и то с правом – и поставио је Савину биографију св. Симеуна изнад Стефанове. Вуловић¹⁴ је то питање схватио и одлучио тако као да се о томе ради која је од те две биографије боља. То се питање не може поставити јер то су два дела различите сврхе – Стефан је писао житије и житије а Сава само житије. Замерке Вуловићеве Стефанову делу оправдане су али разлог због кога он мисли да је Стефан писао – „Стефан... је у својој неукој побожности мислио, да још нешто лепше од Саве напише,”¹⁵ није на свом месту. Будући по натпису требао нам је Стефан дати живот Немањин и начин живота – почео – а Сава само последње. Сава је испунио оно што је себи поставио за задаћу, како је то Стефану пошло за руком видићемо у току ове радње. Стефан је био образован човек, али његова спрема није била толика да задаћу своју са потпуним успехом изврши. Његово дело је врло леп покушај – али само покушај и ништа више. Печат књижевног дилетантизма је на његовом делу врло јасан, тако ћемо се на толико места имати прилике осведочити.

¹⁰ *Gesch[ichte] der südsl[avische] Lit[eratur]*, III, 114–115.

¹¹ Rad, LIX 155–6.

¹² Šafařík, *Památky*.

¹³ Archiv für sl[avische] Phil[ologie], II, 31–32.

¹⁴ Годишњица, VII, 90–93.

¹⁵ Годишњица, VII, 93.

Рад не чини утисак да је целина, што је Станојевића¹⁶ навело на тоциљав пут те је доказивао да је компилација односно конгломерат. Станојевићев рад није ништа друго него покушај да рђав склоп дела оправда тим што претпоставља да то није једно дело. Осим разлике у стилу од I–XIV и XIV – краја наводи Станојевић места где Стефан себе помиње у првом а где у трећем лицу.¹⁷ Што се првога разлога тиче то Ст. Станојевић и сам увиђа да је слаб – никакав – ми нисмо опазили никакву разлику у стилу и мислимо да је Ст[анојевић] дошао на то тек пошто је поставио своју хипотезу, да дело није целина. Са другим разлогом ми не знамо шта он хоће, да је он хтео доказати да сви делови нису од Стефана него само они где се он помиње у првом лицу – то би још могли схватити а овако цео тај трудан посао нема смисла. Да ли је Стефан у једном свом саставу говорио о себи у првом лицу а у другом у трећем? Станојевић тако мисли. Стефан је неконзеквентан у употребљавању првог и трећег лица исто као и Сава¹⁸ – и није никакав доказ да се биографија Симеуна од Стефана састоји од делова који су случајно дошли један до другог.¹⁹ Није истина да се биографија састоји из три дела I–XIII, XIV и XV–XX, него је склоп те биографије рђав. Нама се чини да је Станојевић за то поставио своју хипотезу што му суд Јагићев тако импонује²⁰ да је и рђав склоп биографије хтео оправдати макар на који начин. Против Станојевића писали су Драгутин Костић²¹ и Андра Гавриловић,²² пошто се овај последњи обазире већ на Костићеву критику то ћемо само о њему нешто проговорити. Одмах на почетку морамо казати да је Гавриловићев рад испод сваке критике. Познате особине његове – оскудица у мислима и немилостиво развлачење он је и овде показао. Њему је била сврха – на крају са бучним фразама изјавити да је Јагићев суд збиља оправдан Стефанова *post scripta*²³ њега ништа не буне, њему целина није више нарушена. Као карактеристику тога рада можемо то споменути да Андра Гавриловић није био кадар направити добар сад-

¹⁶ Глас, XLIX.

¹⁷ Глас, XLIX, 2.

¹⁸ Најлепши пример за то је овај: и ѿтндохъ въ страну тоуждоу далаете. жируе се съ свинѣмъ, и тѣхъ пице не насыщаше се, дрътъвъ бысть, и не оживе, изгыбѣхъ бѣ, и не ѿбрѣте се. (Ж[итије] св. Сим[еона].) VI p.7, 20–25.

¹⁹ Што Ст[анојевић] наводи као доказ и то да Доментијан није употребио главу XV – XX – то није никакав доказ. За чуда св. Симеуна имао је Доментијан сигурно богат извор у светогорској традицији (Глас, XLIX, p. 15).

²⁰ Глас, XLIX, p. 4

²¹ Дело, фебруар 1896.

²² Глас LV (69–93)

²³ Глас LV p. 83.

ржај Ст[ефановог] дела – онај што га он даје²⁴ гори је него што би се при несавесности његовој могло мислити. Полемика против Ст[ефана] је без доказа – саме речи. Макар да расправа Станојевићева није успела то она ипак – као научни рад – стоји неизмерно много изнад овога пискарања Гавриловићева. Он није могао погрешке Стефанове оправдати нити се оне могу оправдати. *Post scripta* остају додаци који квари целину. Стефан није знао држати равнотеже у свом делу и тако не разликује оно што је важно од онога што је мање важно. Целу велику XII. главу посветио је опису преноса часног дрвета што му га је Симеун послао а о рату са Вуканом говори мало, брата свога помиње једанпут и то не по имену.²⁵ Та погрешка у склопу, то неразликовање мање важног од више важног наравно да су утицали и на историјску вредност дела – коју Јагић толико хвали. О историјској вредности дела ми не можемо овде опширно говорити – премда би ми то радо чинили – и морамо се ограничити само на она места где се Стефан поред истине огрешио и о склоп дела и о стилу. Због рђавог склопа морамо Стефана тим више кор[и]сти што је као узор имао пред собом дела са красним склопом. Али о томе касније.

*

Прелазимо на критичко разматрање самога дела. Наслов дела не приличи за Немању – и ми ћемо касније видети откуда је Стефан дошао на таки наслов. У I. глави говори Стефан о великом милосрђу божијем и згодно надовезује како је Бог одликовао оне, који га особито љубе и поштују и поставио их духовним и световним поглаварима. Међу тим од Бога изабраним и одликованим јесте Немања. Два незгодно употребљена цитата квари утисак. р. 1. 25–35 и р. 2. 5–10. У II. глави вели нам да је он син Немањин и каже шта хоће да пише. *скажохъ вамъ, ... сего светаго господи своего рождество и житие и добродетели.* р. 2 (10–15). Даље говори о богатству Немањина оца у Дукљу, о рођењу и о оба крштења Немањина. У III. глави већ чини погрешку. Мало пре (II) казао нам је да је Немањин отац остао без земље а у почетку III. гл. приповеда како је Немања кад је одрастао примио „*цестъ ѿтъѣствниа своего*” р. 2. 30–35. Како је Немањин отац дошао опет до своје државе ми не знамо. Састанак Немањин са царем Манијлом у Нишу и поклон Дубочице Немањи није Стефан јасно описао. Даље прича Стефан како је Немања сазидао град Богородици на утоку реке „*кошьльнице*”. Св. Сава пише друкчије – наиме да је Немања сазидао

²⁴ Глас LV р. 72–84.

²⁵ Глас XIV.

„пръво оу топлнци (храм) свѣтаго ѡтѣца ннколы”, р. 2 1–5. Ми верујемо више Св. Сави. Стефан тврди да је Немања предао манастир својој жени Ани и калуђерицама – њњнцидн²⁶ – и на то још надовезује незгодан цитат, како је жена у кући мужа свога дража од бисера а овде изгледа да је Ана оставила и мужа и кућу и отишла у манастир. Међутим ово не може бити истина јер је манастир саграђен око 1165²⁷ а познато је и Стефан сам вели (X. 20–25) да се Ана закалуђерила кад се и Немања закалуђерио (1196) то је оно што Стефан приповеда немогуће и да се само тако растумачити, да је Стефан из непажње оно што се догодило после тридесет година одма при оснивању манастира споменуо. Врло велика погрешка која нас упућује да са Стефановим тврдњама морамо опрезно оперисати. Пошто је у IV–V испричао зидање храма св. Николи, свађу Немањину са браћом, како су га браћа заробила и како их је он код Пантина победио прича у VI. глави о богомилској јереси. Стефан вели да је неки војник дошао и упозорио Немању, да у његовој држави има јеретика – ово је рђаво смишљено. Ми не знамо зашто Стефан није дао самом Немањи иницијативу и коме? Он вели да је Немања сазвао сабор због тога а сам пушта Немању да пред скупљеним сабором прво и прво изјави да је он сада, пошто је браћу победио, с божјом милошћу велики жупан. Онда долази тек јерес. Сигурно је да је Немања и сазвао сабор за то да се прогласи великим жупном – јерес стоји тек на другом месту. Говорећи о јереси вели Стефан између осталог: кже прорекъше светни бо҃носни ѡтѣци: кто ти спасе, рнзѣ раздра? арнн, рсѣ, безѡумны, нже тронцоу прѣсѣте, р. 7 10–15. Нас је веома занимало откуда ово Стефану, јер да је он изучавао црквене оце то нисмо ни мислили и врло смо се обрадовали кад смо дошли на извор овоме – што је врло леп доказ за дилетантизам Стефанов, да све износи штогод зна. Читајући Извѣстїя русскаго арх[еологическаго] ин[ститута] въ Конст[антинополѣ], IV, 1 нашли смо у чланку што га је писао П. Н. Милуковъ (*Христiанскiя древности Зап[адной] Македонiи*) опис цркава у том крају. На једној слици где је Христос као дете престављен а пред њим молећи се Петар Александријски стоји у Слимницком манастиру овај натпис: кто ти спасе, рнзѣ раздра; Ярїа безъмнѣго, Пѣтрѣ. О. с. IV р. 103. Сlike са оваким натписима нешто су сасвим обично у оно доба – дакле ето одакле је Стефан за сигурно узео ово против јеретика. Епизода са владичицом тако је рђаво описана да по Стефану излази да је док је Немања био на сабору она дошла и испричала му шта је имала а онда опет вели Ст[ефан] да ју је Немања пред сабор довео. Драгоцене су Стефанове речи – распри велицѣ

²⁶ Доментијан има њњнцидѣ, р. 7.

²⁷ Глас, LVIII, Р. 89 – Немања је наике сазидао храм пошто је добио Дубочицу.

бывши, р 7. 15–20 из којих видимо да је богомила било и на Сабору. Оно што Стефан прича о богумилској вери није истина, биће да је он овде истину намерно извртао јер је тешко и помислити да му главне ствари из бог[омилске] науке нису биле познате. Исто тако није истина да је Немања уништио Богомиле у српским земљама.²⁸ Најлепши доказ је за то осамдесет пети чланак Душанова Законика²⁹, одакле се види да их је било још у доба Душаново. У VII глави се исто тако Стефан много огрешио о истину и о стил. У овој глави наиме приповеда он рат Немањин и краља угарскога против Византије³⁰ и Немањин рат у Приморју. Стефаново причање није истинито што се тиче рата византијскога а још мање што се тиче рата у Приморју. Овде није хтео Стефан казати да је Немања ратовао са Србима и отео Радославу, Иванишу и Владимиру Зету³¹, него представља тако као да је то била грчка област – а није истина него су поменути били само вазали византијски. С овим је Стефан свршио опис светов[ног] живота Немањина. У уводу у VIII. главу вели како је Немањи пала на памет прича *de divite nana meniente* и тако се почео бринути за своју душу. Помоћу једног цитата³² прелази незгодно на завете Немањине да ће се одрећи жене³³ и саградити Студеницу. Напоследку прича још о Немањиним задужбинама и о доброчи[н]ствима, што их је учинио појединим црквама. – Причу из Светог Писма не износи Стефан тачно – свакако ју је по памћењу цитирао, и у томе се он разликује од књижевника од заната код којих су цитати тачни – он премешта речи, испушта их не на једном је месту испустио тако рећи целу реченицу: ѣго сътворѣа. ꙗко не ꙗмаѣмъ кѣде събрати. плодъ моѣхъ. 18. ꙗ рече се сътвориѣа. (Codex Zographensis, Лука, XII. 16–21). Стефану је ова прича мила он је радо цитира (IX. р. 11–12) па ни њу није тачно знао! Ми смо ово место из Стефана (VIII. р. 9. 5–15) успоредили са дотичним местима у Маријанском, Зографском и Асмановом еванђељу, не би ли можда нашли одакле је прича Стефану позната била. Пошто је Стефан нетачно и непотпуно наводи то је врло тешко одредити, ипак донекле одговара дотичном месту у Зографском еванђељу. – IX. главу посветио је Стефан Сави. Бегство Растково у манастир прича Стефан тако као да се Растко угледао на Немању – а оно је управо обратно. О калуђеру Русину и о лову Расткову ништа не прича – вели само: и възъмъ крѣсть свои и акне нзиде невидимо, р. 11, 10–15. Није

²⁸ Starine, XII.

²⁹ Новаковић, 2. изд. ст. 67.

³⁰ Годишњица, I, 203, даље.

³¹ Глас, LVIII, ст. 95.

³² Павле, Посл. Коринћанима, VII. 30.

³³ Ж[итије] св. Ђирила, II. р. 1.

истина што Стефан вели да су племићи нашли Саву у Ватопеду – Сава је тек после прешао у Ватопед а прво је био у манастиру св. Пантелије. Види се свуда немарност Стефанова. У X. глави враћа се Стефан опет Немањи и на врат на нос прича о сабору где је му Немања предао власт, о калуђерењу Немањином и Анином о томе како је Немања отишао у Студеницу а Ана у манастир Богородичин. Даље прича како је Немања – сада Симеон – писао Сави, како му је Сава одговорио и како је дошао у Ватопед, где су се много посећивали. Да је Стефанова економија добра он не би тако важне ствари тако брзо прелазео. У XI. глави прича Стефан како су Симеон и Сава нашли пусто место где је био Хиландар и како су му писали да им помогне да овде подигну манастир. Стефан је то са великом радошћу и учинио. XII. глава прича о томе како је Немања – Симеон послао Стефану као за награду парче часног дрвета. У XIII. глави приповеда Стефан живот Симеунов и Савин у Светој Гори и смрт Немањину. Говорећи о животу Симеуновом у Хиландару вели: и скончаваѡша вѣдѣ многу въ мѣстѣ своѣмъ... р. 17, 25–30. то није истина и Јагић³⁴ нема дакле право што куди Доментијана да је од прилике то исто казао. Доментијан је узео из Стефана. XIII. главу почиње Стефан причајући о својој болести и о себи те је за то Стојановић и мислио да ова глава чини целину за себе. Она је важна, јер нам прича о свађи и рату између браће – само да се Стефан јасније изражавао. Што се XII. глава свршује са смрћу Симеоновом то не треба ништа да нас буну, ниједна се наша стара биографија не свршује смрћу него после ове долазе тек чуда – тако је и нпр. Доментијан на 79. страни испричао смрт Симеунову а биографија има 117 страна! Оно што Гавриловић³⁵ по Костићу прича о животу и житију више је него детињасто. Шта је живот знамо сви а шта је житије вели нам Доментијан – р. 89. и 190. – у осталом Руварац³⁶ је још одавно увидео ту разлику између „живот” и „житије”, али то није тако фантастично као оно што вели Костић и не допада се Гавриловићу. Стефан дакле описује утисак Симеунове смрти на себе, наводи писмо своје Сави и описује доношење моћију. Како се види глава припада целини – али је незгодно почета и у опће незгодно написана те квари утисак целине. У опће све главе које иду за овом по својим почецима изгледају као додаци и Станојевић би сваку морао прогласити за целину. У XV. глави прича Стефан чуда Симеунова а у XVI–XVII. ратове са Борилом, Стрезом и Михајлом – уједно и чуда Симуенова. XIX. глава од почетка до краја је така да је сасвим оправдано мислити

³⁴ Archiv, II. p. 36.

³⁵ Глас, LV, 75.

³⁶ *Две студеничке расправе*, р. 2.

да ће Стефан са њом свршити – то је наиме панегирик Симеуну. Али он то не чини него додаје још једну главу XX у којој прича чуда Симеунова и састанак са краљем Андријом у Равну. Дело је унакарађено са овом главом – као целина. Утисак би био много лепши да је свршио са XIX. главом и не би морао онако на врат на нос свршити биографију. Дело би добило на лепоти да ове две главе промену места.

Српска књижевност онога доба била је у опће зависна од суседних књижевности наравно да зависност тим расте што је књижевна снага слабија. Стефан пошто не беше књижевник од заната наравно да је био завистан од старијих књижевних радња. Нама није могуће на све стране претражити одакле је Стефан црпао, ми ћемо само на нешто упозорити – наиме колико се Стефан угледао на биографију свв. Ћирила и Методија и похвалу њима и на дела св. Саве. Колика је важност Ћирила и Методија односно њихових ученика на јужно Словенство ствар је позната. Биографије су свв. слов[енским] апостолима састављене на Балканском полуострву³⁷ и биле су сигурно Стефану познате – што ћемо ми још доказати. Жао нам је што још не можемо утврдити колико Стефан беше зависан од биографија првих слов[енских] светитеља на Балкану: Јована Рилског, Јоакима Сарандапорског, Гаврила Лесновског, Прохора Пшињског и Јована Владимира српског.

У VII. одељку споменуте полемике Гавриловићеве против Станојевића наводи он као „доказ” целине Стефанова дела и то што дело Ст[ефаново] има двадесет глава а и живот св. Ћирила има двадесет (!) глава – живот св. Ћирила чини целину. Стефан се на тај живот угледао ergo и његово дело је целина. То могао само А. Гавриловић написати. Он је имао Шафариково издање живота св. Ћирила где су из лавовског рукописа (похвала) додане две главе и тако живот Ћирилов има 20 глава место 18. Ето на тај несретни Шафариков „přidavek” навео је Гавриловића на зло. Да је Гавриловић имао какво друго издање при руци ми смо сигурни да му то не би пало на памет. Он није хтео да прегледа главу по главу него је прегледао само прву и последњу и тврди да су мисли једнаке. Прва глава је у оба дела замршена и опраштамо Гавриловићу што је није разумео али за XX. главу тврдити да су сличне то не знамо како да назовемо. XX. глава из живота Ћирилова – то је иначе похвала Ћирилу и Методију – јесу сама епитека обојици светитеља, а XX глава код Стефана прича о састанку Стефановом са краљем Андријом у Равну. Макар да смо ето видели како је Гавриловић прошао са св. Ћирилом ми ћемо ипак баш у „Památky” потражити изворе што су Стефану стајали пред очима док

³⁷ Arhiv, IV. p. 110.

је писао живот св. Симеуна. Дакле да кажемо где ћемо тражити узор Стефановој радњи: Живот св. Тирила³⁸, Живот св. Методија, Похвала свв. Тирилу и Методију³⁹, Живот св. Симеуна од Саве⁴⁰ и хрисовуља Немање – Симеуна манастиру Хиландару⁴¹. При упоређењу ми ћемо се трудити да изаберемо само она места где је изван сваке сумње одакле их је Стефан узео. Места за која можемо слутити боље нећемо ни наводити да не би одвише далеко отишли. Гавриловић је упозорио дакле на живот св. Тирила као узор, то је била несретна мисао јер у ствари не постоји никаква сличност између св. Тирила и св. Симеуна. Али се само од себе натурује једно друго успоређење, наиме св. Методија са св. Симеуном. Као што је Методије био поглавар тако је био и Немања, као што је онај презрео земаљско добро тежећи за небеским тако је и овај, какав је напоследку Методијев одношај према Тирилу тако је Симеунов према Сави. Тако лепо написана и тако добро склопљена биографија стојала је ево као пример – и у појединостима – пред Стефаном, али он није ни близу достигао свој узор. Већ у натпису у свом делу угледао се он на натпис живота св. Тирила и тако је и назвао Симеуна наставником и учитељем што више приличи св. Тирилу него св. Симеуну – и што Сава није учинио, премда у његовом делу има знакова који сигурно сведоче да је и њему живот тај познат био. У I. глави говори Стефан, како смо већ казали, о милосрђу божијем и о томе како је власт од Бога. Ниједно није самостално. Прву мисао узео је из жив[ота] св. Тирила или још боље из живота св. Методија – исто тако, на оба места, говори се о милосрђу божијем. Али то није доста што је он узео мотив за први део (1–35) прве главе него је он и цео ток мисли узео из I. главе живота св. Методија. Он је преписао од речи до речи: *словесемъ господьнимъ небеса оутврдише се и доухомъ оустъ его вса сила нхъ*. р. 1 5–10; у животу св. Методија стоји: *словемъ гньмъ нбса. оутврдишасъ. и дхъмъ оустъ его вса сила нхъ*. р. д. Преокрет *всегоубительному ко днаволоу*... р. 1. 10–15. узео је исто тако из живота св. Методија где на месту које овом одговара стоји исти преокрет *...оузырѣвъ же днаволь...* р. д. Други део где говори о власти узео је Стефан из хрисовуље⁴² Симеунове манастиру Хиландару (р. 4) само је у хрисовуљи мисао још јасније изражена. Стефан већ у првој глави наводи ђавола као узрочника свакога зла, то чини и у II. (15–20) и касније сваки час. Ни то није самостално него се налази у животу свв.

³⁸ Šafárik, *Památky*.

³⁹ П. А. Лавровъ, *Жуміе...*

⁴⁰ Šafárik, *Památky*.

⁴¹ Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica*... г. 4. 6.

⁴² У српским хрисовуљама увод је велик и у њему се говори о милосрђу божијем, или о том да је власт од Бога најчешће о обоме. О томе Мајков–Даничић, *Историја*... р. 282.

Ћирила и Методија врло често као и у Похвали обојици н. пр. на стр. 7, 8 и т.д. У трећој глави вели Стефан за Немању кже царне любляхоу и царьскою любовию, р. 3 10–15. то је узео из похвале где биограф вели за Методија вѣдмн владыками бѣгъ любилъ, р. 31. У VI. глави успоређује Стефан Немању са св. Илијом, р. 7. 30 – доле и то је узео из жив[ота] св. Методија где тако успоређење стоји на страни 7. У VI. глави се Стефан у опће угледао на живот свв. Ћирила и Методија и на Похвалу јер у тој глави говори се о учитељу јереси а о коме се у горњим делима на много места говори – особито у Похвали 1, 16. Увод у VIII. главу говори о одлуци Немањиној да се одрече овога света и базира се сасвим на оном месту Похвале где се говори о такој истој одлуци Методијевој – р. 31. У истој (VIII) глави успоређује Стефан Немању са орлом, р. 10 25–30, то је узето из Похвале 31⁴³. У XIII. глави назива Стефан Симеуна „небесним човеком и земаљским анђелом” – то му је познато из Похвале 16. У XIX. глави угледао се Стефан сасвим на Похвалу, р. 16 и 17 само што је он обичан панегирички облик тако удесио да изгледа као да су то акатисти. Како видимо доказа има доста да су Стефану горе наведена старо-слов[енска] дела била позната и да их је он употребљавао или директно или индиректно – наиме преко Савиног живота св. Симеуна⁴⁴ и Хрисовуље Немањине манастиру Хиландару – коју је Сава саставио. О угледању у композицији дела може овде бити говора само код живота св. Методија – живот св. Ћирила је, тако рећи, скуп препирака. Највише је Стефан употребио Похвалу јер му се њезин китњаст стил зацело најбоље допадао. Можда није ни потребно спомињати, да ми не кривимо Стефана што се угледао и позајмљивао – при онаком стању књижевности није могло друкчије бити. Онда је био славан човек који је што преписао – а где је била слава онога који је сам што саставио? Ми би мирне душе могли опростити Стефану да се и више угледао и позајмљивао него што је он то учинио. Треба да се сетимо шта је радио Доментијан па до какве славе је дошао. Један се писац угледао на другога и позајмљивао оно што му се свидело одатле и тако долази да наше старе биографије чине све заједно неку целину и да једнострана штудија доводи до великих погрешака. Најлепши су пример за то „Живот краљева и архијепископа српских”⁴⁵ који су нам сачувани под именом архијепископа Данила – то је шаренило стила коме је тешко пара наћи и

⁴³ Стефан, VIII. р. 9, 25–30. *Живот св. Кирила*, II, р. 130–35.

⁴⁴ Места која је Стефан позајмио из живота св. Симеуна од Саве налазе се скупљена код Вуловића – Годишњица VII – и код Станојевића, Глас XLIX, р. 9–10. Освајања Немањина – Стефан VII – не слажу се са њима што не наводи Сава у житију и у хрисовуљи. О томе је писао Ст. Новаковић (Годишњица, I).

⁴⁵ Даничић Ђ., *Животи краљева и архијепископа српских*.

које долази отуда што су се различити писци и додавачи угледали како на кога старијега писца. Због тога дакле Стефана не можемо корети. Делу Стефановом – које је написано око 1214 године – највећа је погрешка то што је рђаво склопљено; остале погрешке леже у томе већ што је Стефан збиља књижевни дилетант са познатим рђавим особинама дилетантизма. Рђаву сенку на његов критички дар баца то што говорећи о хисторијским догађајима не говори о узроцима и последица[ма] и не разликује мање важно о више важног. Скромност његова није искрена јер знамо⁴⁶ да он уме и са оном правом византијском охолошћу о себи говорити.

Дело Стефаново допуна је делу Савином и макар да се са овим не може по лепоти мерити ипак му приличи видно место у старој српској књижевности. Никада не треба да при оцени Стефанова рада заборавимо да је задатак његова живота био на другом пољу – мач је боље приличио у његовој руци него перо. Хисторичар ће са његовим делом бити увек више задовољан него књижевни хисторичар.

ЛИТЕРАТУРА

- Р. Ј. Šafařík, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovánův*, Praha 1873.
 П. А. Лавровъ, *Житіе святого Мефодіа и похвальное слово св. Кириллу и Мефодію*, Москва 1899.
 V. Jagić, *Ein Beitrag zur serbischen Annalistik [mit literaturgeschichtlicher Einleitung, Archiv für slavische Philologie, II]*.
 Св. Вуловић, *Из старе српске књижевности*, Годишњак VII.
 С. Станојевић, *О склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног*, Глас XLIX.
 А. Гавриловић, *Питања о склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног*, Глас LV.
 С. Новаковић, *Први основи словенске књижевности [међу балканским Словенима]*, Београд 1893.
 С. Новаковић, *Земљиште радње Немањине*, Годишњица, I.
 С. В. von Höfler, *Abhandlungen aus dem Gebit der slavischen Geschichte, V, Sitzungsberichte W. A. B.* 99.
 Љ. Ковачевић, *Неколика питања о Стефану Немањи*, Глас, LVIII.
 Љ. Ковачевић, *Жене и деца Стевана Првовенчаног*, Глас, LX.
 N. Dučić, *Slovenski rukopisi u Narodnoj biblioteci u Parizu*, Starine, XXI.
 V. Kačanovski, *Nekoliko spomenika za srpsku i bugarsku poviest*, Starine, XII.

⁴⁶ *Monumenta serbica*, XVII, Stephanno, Serbiae rex, mon[asterio] S. Mariae in insula Melita (Млѣтъ, Meleda) donat pagos quosdam, p. 8–10 – p. 9, велики краљ.

J. Kukuljević Sakcinski, *Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba i njihove krune*, Rad, LIX.

Др. Љуб. Недић, *О књижевној критици*, Бранково коло, 1900.

Рад. Врховац, *О Недићевој критици*, Бранково коло, 1901.

Nikola Radojčić

STEFAN PRVOVENČANI /STEFAN THE FIRST-CROWNED/ AS A WRITER

Summary

Nikola Radojčić wrote this work as a student of philology in 1903. Well-versed in literature, he approaches the subject giving his imprint to conclusions which sometimes clash with prevailing opinions, even up to denying the author's giftedness. The work discusses Stefan's *Žitije svetog Simeona* / The Hagiography of St. Simeon/ on the basis of the original sources and insight into previous literature. The assessments and views of literary historians and reviewers dealing with Stefan's opus are critically analyzed and their judgments often refuted. He advances judgments on the literary merits of Stefan's *Žitije svetog Simeona* and comments on earlier works from the Old Slavonic period. He makes a detailed analytical comparison of Stefan's and Sava's *Hagiographies*, according literary supremacy to Sava's work over Stefan's and concluding that Stefan's *Žitije* is of greater historical than of literary value.

Key words: Stefan Prvovenčani, hagiography, critique, analysis.

Белешка

Историчар Никола Радојчић (29. VIII 1882, Кузмин – 12. XI 1964, Београд) написао је два чланка из историје средњовековне књижевности још као студент филологије на Универзитету у Грацу у летњем семестру 1903. године. Један носи назив *Стефан Првовенчани као књижевник*, а други *Теодосије и Доментијан као биографи светог Саве*. Оба рада до сада нису објављена и њихови рукописи налазе се у Грацу одакле их је децембра 1971. године послао професор Станислав Хафнер у Београд на дар потомцима Николе Радојчића. Делимичне резултате из рада о Теодосију и Доментијану Радојчић је изнео у касније написаној студији *Два Теодосија Хиландарца* (Глас САН, Одељење друштвених наука, 218, 4, 1956, 1–27). У оба необјављена рада Радојчић је кроз детаљну анализу и уз консултовање одговарајуће литературе дошао до својих резултата, који су сасвим опречни у односу на ставове већине других проучавалаца књижевног дела Стефана Првовенчаног, Доментијана и Теодосија. Радојчићева библиографија појављивала се различитим пригодама и среће се у следећим часописима: *Ljetopis JAZU*, 40, Zagreb 1927, 138–141, *Годишњак СКА*, 38, Београд 1929, 176–183, *Гласник Историјског друштва*, 10, Београд 1937, 104–120, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 13–14, Нови Сад 1956, 327–347, *Историјски часопис*, 14–15, Београд 1965, 595–618. За сагледавање његовог живота од значаја је и *Аутобиографија* коју је написао 1952. године и која је остала у рукопису, а онда накнадно објављена 2009. године (*Аутобиографија Николе Радојчића*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 74, Београд 2009, 225–245). У њој нису споменута нека од Радојчићевих признања (1924. године члан Румунске академије наука, 1929. члан Словенског института у Прагу, 1928. орден Светог Саве трећег реда).

Из Радојчићеве *Аутобиографије* наводимо завршни део који представља поруку:

Окупљање свих љубитеља историје и организовање научног истраживања с таквим сврхама да свако обрађује из српске прошлости она питања којима је дорастао, а која воли, главни је задатак пред којим стоји српска историографија. Велике снаге, које постоје, треба средити и задатке распоредити за свакога – од академика до испитивача прошлости једног села.

Рукопис рада под насловом *Првовенчани као књижевник* доносимо и објављујемо љубазношћу Зорана Костића, супруга унукe Николе Радојчића Гордане Костић. Никола Радојчић сарађивао је са нашом катедром,

пре свега као сарадник у *Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор* и кроз личне везе са професорима. За потребе овог издања рукопис је приредио Томислав Јовановић.

Никола Радојчић

Синеран Првосвештени као књижевник.

Stigut¹⁾ je izoglavno poricao književnu per,
da je u sadašnjoj crknoj književnosti knji-
ževna pravna stvar. On u ne-
radnji tome, nam je bio znak otklona-
da je u crknoj književnosti književna stvar. Knji-
ževna je, da se sada isto radi na književnu
kao je bio da u je radnju - kao otklona
por je sama stvar isto - kao otklona knji-
ževna - ali samo jačavajući? On u
književnu u tome književnu isto. Književnu
na otklona, što književnu isto knji-
ževna - na otklona književnu isto u
književnu isto, koji je otklona da u knji-
ževnu. Književnu isto Stigut književnu²⁾
da je bio književnu isto književnu.
kao književnu isto - kao književnu isto
da književnu isto u da književnu isto.
na. Književnu isto književnu isto, ali u
književnu isto. Otklona književnu isto, to-
književnu isto - književnu isto književnu.
kao književnu isto književnu isto - da
književnu isto književnu isto književnu
književnu književnu. Književnu isto književnu

¹⁾ Brankovo kolo 1900.

²⁾ Brankovo kolo 1901.